

СТ А Н О В И Щ Е

От: *доц.д-р Ивайло Дончев Беев;*
Катедра „Икономикс“, ОИФ на УНСС
Научна специалност 3.8. Политическа икономия (микроикономика и макроикономика)

Относно: *дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ по научна специалност в УНСС.*

Автор на дисертационния труд: *Иван Василев Тодоров*
Тема на дисертационния труд: ***Фискална политика и икономически растеж в контекста на фискалните правила***

Основание за представяне на становището: участие в състава на научното жури по защита на дисертационния труд съгласно Заповед №769/25.03.22г на Зам.-ректора по НИД на УНСС.

1. Информация за дисертанта

Дисертантът се е обучавал по докторска програма към катедра “Икономикс” към факултет „Общикономически“ на УНСС по научна специалност “Политическа икономия” (микроикономика и макроикономика) съгласно Заповед на Зам.-ректора по НИД на УНСС № 1181/17.04.2018 г. Обучението е осъществено в *задочна* форма на обучение през периода 27.03.2018г. до 27.03.2022г.

2. Обща характеристика на представения дисертационен труд

Трудът е в обем от 240 страници, от които 185 страници основен текст. Състои се от увод, изложение в две глави, заключение, списък на използваната литература и 5 приложения. Структурирането е подчинено на ясна логика и съответства на поставените цели на изследването в този дисертационен труд.

Икономическата политика на ЕС и в частност нейните фискални параметри се характеризират със специфичен способ за координиране и

хармонизиране, който изисква създаването на комплексна и еволюираща система от фискални (по естеството си) правила. Формирането на фискална политика, насочена към реализиране на предварително поставени общностно възприети цели, е изцяло основана на нормативна детерминираност при формулирането и провеждането си, така че да съдейства за развитието, както на отделната, така и на общностната икономика. Това прави изследването изключително актуално, особено за нашата страна, пред която се разкриват реални възможности за реструктуриране и обновяване на българската икономика. Допълнителен аргумент в тази насока е подетата от ЕК инициатива за ново преразглеждане на фискалните правила, както и реализирането на първия по рода си централизиран механизъм на ЕС (т. нар. Механизъм за възстановяване и устойчивост). Направеният задълбочен анализ на нормативния порядък и трансмисионните механизми, по които протича регулирането, разкрива конкретни насоки за изменение на фискалните правила в ЕС и България, така че да се постигнат по-високи икономически резултати – и в частност реализиране на желани равнища на икономически растеж.

Използваната литература включва 286 от водещите в тази област заглавия на български и английски език, от които книги (20), монографии (14), статии в научни и периодични издания (174), нормативни и статистически източници, доклади и анализи на международни организации (78).

Защитаваната теза е, че **„съществува систематична (вътрешно-присъща) реакция на фискалната политика спрямо развитието в задлъжнялостта на публичния сектор в България, която е и нормативно детерминирана от въведените фискални правила, съответно колкото по-детайлно разписани са правилата, толкова по-изявена ще е реакцията“**. Тезата има съществено практико-приложно значение, тъй като води до заключението, че **„фискалната политика, основана на действащите (фискални) правила, генерира специфична склонност към прилагане на икономии вместо стимулиране на икономиката при шокови събития в задлъжнялостта на публичния сектор“**; - и на второ място, че **„основното проявление на фискалната реакция в България е алтернативата между задлъжнялост и публични инвестиции, като по този начин се ограничават както стабилизиращата функция на държавата и икономическият растеж в краткосрочен аспект, така и дългосрочният темп на изместване на съвкупното предлагане като цяло.“**

Отделните етапи на изследването са обособени в две глави на

дисертационния труд. В тази връзка трябва да се подчертае, че структурата е адекватно подбрана и подпомага удачно аргументираното доказване на тезите. Отчетливо са дефинирани предмета, метода и методологията на изследването. С убедителни аргументи е показано защо и как те създават условия и предпоставки за постигането на изследователските цели. Приложени са различни аналитични методи сред които анализ и синтез, индукция и дедукция, съществена част в процеса на доказване на тезата има емпиричният анализ. Тезата, изводите и препоръките на докторанта Иван Тодоров са подкрепени с много добре подбрани, надеждни и правилно систематизирани данни.

3. Оценка на получените научни и научно-приложни резултати

Изследването отговаря на високите академични стандарти. Докторантът е демонстрирал много добри аналитични възможности в работата. Успешно защитени са собствените оценки и виждания, при анализа на широк кръг научна литература. В тази връзка извършеният преглед на научната литература по темата, както и множество нормативни документи, е впечатляващ по своя обем.

Получените научни и научно-приложни резултати пряко следват от адекватно подбраните изследователски методи и приложената изследователска методика. Специален акцент трябва да се постави на основните от тях:

- Чрез модела на фискалната реакция - оригинално приложен при Н. Bohn (1997, 2007), се въвежда механизмът, по който фискалната реакция действа при шок в задлъжнялостта (например вследствие на влошена икономическа конюнктура или настъпване на непредвидени негативни обстоятелства, изискващи значителни ресурси). Резултативно от този теоретичен анализ е, че с оглед стремежа за генериране на бюджетни излишъци за покриване на главници по дълга, моделът на фискална реакция извежда специфична зависимост между първичното бюджетно салдо и задлъжнялостта на публичния сектор, която се проявява като нелинейна, т.е. намаляваща реакция при високи нива на дълга. Така се установява лимитираността на задлъжнялостта или още възможното фискално пространство, с което държавното управление може да разполага за изпълнение на своите цели.
- Авторът допълва приложеният модел на фискалната реакция с концепцията за икономическия хистерезис. Генерирането на хистерезисен ефект е обосновано посредством установяване на ендогенни връзки между натрупващ се фактор на растежа (т.е. фактор с характер на запас - например НИРД, човешки и физически капитал и др.) и циклични

детерминанти или детерминанти от страна на търсенето. При наличието на хистерезисен ефект временните текущи сътресения могат да доведат до постоянни нови равновесни, но нетипични състояния на системата, чиято устойчивост (при определени условия) има проекция далеч във времето. Авторите оценки на процесите и тенденциите по отношение наличието на хистерезисен ефект, както и изводите от тях, потвърждават значението на този ефект за България и по независим начин надграждат доказателствата за стимулиращата роля на стабилизационната макроикономическа политика. Това засяга именно ефектите от прилагането на действащите фискални правила върху икономическия растеж в краткосрочен и в дългосрочен аспект.

- Чрез проведен анализ на законовите разпоредби се акцентира върху нормативната детерминираност на вътрешноприсъщата реакция на фискалната политика спрямо развитието в задлъжнялостта на публичния сектор. Установеният механизъм (на детерминираност) се проявява от спецификата и дизайна на правилата - в дългосрочен план те (правилата) могат да бъдат коригирани и „вписани“ във фискалната система на отделните държави-членки, но за по-кратки времеви периоди те са фиксирани и така предопределят реакцията на фискалното управление. Макар в по-дългосрочен хоризонт правилата да са променливи (освен в случаите, когато са екзогенно зададени), дизайнът на правилата също може да е „по дефиниция“ ограничаващ една или друга цел на фискалната политика. Представените данни еднозначно потвърждават извода, че в изследвания период са налице силни ограничения, които допълнително затрудняват постигането на необходимата гъвкавост на фискалната политика, именно в критичните моменти, когато това е най-необходимо.

- След задълбочен анализ са представени детерминантите и особеностите на действителния и потенциалния БВП, което е предопределено от заложените в действащите фискални правила разпоредби. При разглеждане на **действителния растеж на БВП** и неговите компоненти на базата на векторен авторегресионен модел се стига до заключението, че частните инвестиции в България са слабо чувствителни по отношение на лихвените равнища, но се повлияват от външните шокове (като например COVID-19 кризата или финансово-икономическата криза от 2008 г. - 2009 г.). Това е и основната причина за спад в интензитета на частните инвестиции още от началото 2009 г., като тази тенденция се проявява устойчиво и до момента, а перспективите в краткосрочен и средносрочен план не са оптимистични. Недвусмислено се указва необходимостта от предотвратяване на „трайна загуба на производствен капацитет и заетост (ефекти на „хистерезис“)“ чрез

повишаване значението на публичните инвестиции, като средство за постигане на по-високи темпове на икономически растеж. Обобщената в изследването оценка на **потенциалния икономически растеж**, е на основата на прилагания от ЕК подход по метода на производствената функция, а също и чрез няколко алтернативни подхода, широко застъпени в теорията. Оценката на потенциалното производство както по отношение на растежа, така и спрямо отклонението от равнището на БВП обаче се доказва като зависима от редица предположения и проявява относително широки граници на вариация. Това еднозначно указва невъзможността за прецизно ex-ante фискално управление на базата на правила, ползващи оценката на потенциалния БВП, както и необходимостта за адаптиране на действащия нормативен порядък, в частност фискалните правила.

- Чрез емпиричен анализ, в т.ч. панелна регресия, SVAR модел и симулационен макроиконометричен модел (SIBILA 2.0) се потвърждава, че реакцията, генерирана от стремежа към спазване на стабилно и относително ниско съотношение дълг/БВП (независимо от наличното фискално пространство), води до множество пропуснати ползи за икономиката, в т.ч. за икономическия растеж, поради непропорционално понижаване на публичните инвестиции, с което категорично се подчертава практико-приложен характер на изследването.

В дисертационния труд са изведени множеството други научни и научно-приложни резултати, но дори визирането на горе очертаните, е достатъчно за да се аргументира становището, че целта и поставените основни задачи са изпълнени успешно

4. Оценка на научните и научно-приложни приноси

Най-важните достижения на дисертацията се изразяват в следните научни приноси:

1. В дисертацията се изследват по неприлаган за такива цели подход ефектите на фискалната политика в нейната нормативна детерминираност (в частност фискалните правила), а именно чрез механизъм, по който фискалната реакция, насочена към съхранение на нивото на задлъжнялост в устойчиви граници, действа при сътресения в икономиката.

2. Анализът изследва лимитираността на задлъжнялостта или още възможното фискално пространство, с което държавното управление може да разполага за изпълнение на своите цели. Квантифицирането (чрез авторегресионен иконометричен метод – ARDL) на „Фискално пространство“ за България служи за обосновка на взаимозависимостта

между стабилизацията на икономиката, икономическия растеж и устойчивостта на публичните финанси.

3. Самият модел на фискална реакция се допълва от дисертацията с концепцията за икономическия хистерезис. По този начин автоматично генерираните (т.е. по правила) политики възпроизвеждат устойчивост на нетипичното състояние, вместо да резултират в преодоляването му и връщане към предходна траектория. Теоретичната насоченост при идентифицирането на хистерезисен ефект е намерила практическо приложение в предложенията за усъвършенстване на дизайна на макроикономическите политики, имплицитно фискалната.

4. Чрез проведен анализ на законовите разпоредби в България и ЕС като цяло дисертацията установява трансмисията от спецификата и дизайна на фискалните правила към икономическите резултати (в частност икономическия растеж). Посоченият предавателен механизъм е идентифициран и квантифициран емпирично в дисертацията за България на основата на допълваща (нова) интерпретация на оригиналната „функция на фискална реакция“, като салдото се разглежда по компоненти (съответно от приходната част са нетните данъци, а от разходната част са публичните инвестиции и текущите разходи).

5. Оценка на публикациите по дисертацията

Дисертантът има множество публикации, имащи отношение към темата на дисертационния труд, като в автореферата е посочил 8, сред които 4 самостоятелни. Всички те достатъчно ясно представят, пред научната общност, както резултатите от изследването – залегнало в дисертационния труд, така и изследователските възможности на докторанта.

6. Оценка на автореферата

Авторефератът е разработен съгласно изискванията на Университета за национално и световно стопанство. Коректно отразява съдържанието на дисертационния труд, най-вече основните проблеми и начините за тяхното решение, предложени в него.

7. Критични бележки, препоръки и въпроси

Как може да се оцени наскоро приетия План за възстановяване и устойчивост – през призмата на дисертационната теза?

8. Заключение

На основа посоченото в настоящата рецензия, с което открити безспорните достойнства и приносите, които дисертационният труд притежава, заявявам своята положителна оценка и съм със становище за присъждане на ОНС „доктор“ на Иван Василев Годоров, в професионално направление 3.8 „Икономика“ по научна специалност „Политическа икономия (микроикономика и макроикономика)“.

13/05/2022 г – УНСС, София

Подпис:

доц.д-р Ивайло Беев